

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
10 ΙΟΥΝΙΟΥ 2022**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ Α΄

ΘΕΜΑ Α1:

- α. **[σελ. 248]: Φροντιστήριο της Τραπεζούντας:** Ιδρύθηκε το 1682 από το μεγάλο Τραπεζούντιο δάσκαλο του Γένους Σεβαστό Κυμινήτη και λειτούργησε παρά τις αντιξοότητες μέχρι το 1922, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πνευματική και ηθική ανάπλαση των Ελληνοποντίων και στην ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης.
- β. **[σελ. 86]: Κοινοβουλευτική ομάδα Ιαπώνων:** Το μοναδικό νέο πολιτικό στοιχείο στην Ελλάδα έως το 1909 ήταν η εμφάνιση της κοινοβουλευτικής ομάδας των Ιαπώνων, πολιτικού μορφώματος υπό τον Δημήτριο Γούναρη, που ιδρύθηκε το 1906. Επίκεντρο της κριτικής του ήταν η αδυναμία του πολιτικού συστήματος να προσαρμοστεί στις εξελίξεις της κοινωνίας. Η ομάδα δεν μπόρεσε να επιβιώσει και διαλύθηκε το 1908.
- γ. **[σελ. 77]: Εθνικόν Κομιτάτον:** Πολιτική παράταξη που εμφανίζεται στην Εθνοσυνέλευση του 1862 – 1864. Είχε μικρότερη απήχηση στο πολιτικό τοπίο που διαμορφώθηκε μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1862 σε σχέση με τις αντίστοιχες πολιτικές παρατάξεις των «πεδινών» και των «ορεινών». Το Εθνικόν Κομιτάτον, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

ΘΕΜΑ Α2:

- α. **Σωστό** (σελ. 18: «*Αν λάβουμε υπόψη τις παραγωγικές δυνατότητες της Ελλάδας στη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού της εμπορίου αφορούσε γεωργικά προϊόντα.*»).

- β. **Λάθος** (σελ. 24: «Στο χώρο της έγγειας ιδιοκτησίας, το οθωμανικό δίκαιο διέφερε σημαντικά από το βυζαντινορωμαϊκό, το οποίο υιοθέτησε το ελεύθερο ελληνικό κράτος.»).
- γ. **Λάθος** (σελ. 32: «Το έργο ξεκίνησε το 1881 από μια υπερβολικά αισιόδοξη γαλλική τεχνική εταιρεία.»).
- δ. **Σωστό** (σελ. 49: «Το κόστος των Βαλκανικών πολέμων ήταν σημαντικό, δεν κλόνησε όμως την εθνική οικονομία, όπως συνέβαινε με τις στρατιωτικές κινητοποιήσεις του 19ου αιώνα.»).
- ε. **Σωστό** (σελ. 53: «Πολύ γρήγορα πέτυχε σταθερές ισοτιμίες της δραχμής με τα ξένα νομίσματα, στηρίζοντας την έκδοση χαρτονομίσματος στα αποθέματά της σε χρυσό και συνάλλαγμα και εξασφαλίζοντας τη μετατρεψιμότητα του εθνικού νομίσματος σε χρυσό.»).

[ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ: Παραθέτουμε και τα αντίστοιχα αποσπάσματα προς τεκμηρίωση των επιλογών μας, παρόλο που οι μαθητές δεν ήταν υποχρεωμένοι να τα παραθέσουν.]

ΘΕΜΑ Β1:

[σελ. 80]: «Το Τρικουπικό κόμμα ήδη από το 1875 ... στην ιδιωτική πρωτοβουλία για επενδύσεις».

[σελ. 81]:

- «Ο Τρικούπης θεωρούσε το κράτος ως μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης και επιδίωκε τον εκσυγχρονισμό με κάθε κόστος.
  - Στα εδάφη της Θεσσαλίας, στα οποία κυριαρχούσε η μεγάλη ιδιοκτησία, οι τρικουπικοί υποστήριζαν τους μεγαλογαιοκτήμονες.».
- * Επιλογικά: «Οι τρικουπικοί ακολούθησαν με συνέπεια αυτό το πρόγραμμα, το οποίο όμως είχε ως αποτέλεσμα την εξάντληση των φορολογουμένων και την υπερβολική επιβάρυνση του προϋπολογισμού. Το 1893 το κράτος κήρυξε πτώχευση.»

ΘΕΜΑ Β2:

α. **[σελ. 154]:** «Η ΕΑΠ διέκρινε την αποκατάσταση ... αντί εργατικού προλεταριάτου».

β. **[σελ. 154]:** «Εξάλλου δόθηκε προτεραιότητα ... έτσι, θα εποικίζονταν παραμεθόριες περιοχές».

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1:

Οι μαθητές καλούνται να αξιοποιήσουν από το σχολικό βιβλίο τα ακόλουθα σημεία:

[σελ. 148 – 149]: «Στην αρχή το κράτος ... μοιράστηκαν την κατοικία τους με τους πρόσφυγες.»

* Οι μαθητές θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν προλογικά και το σημείο των σελ. 146 – 147: «Οι πρώτες απογραφές ... όπου είχαν ζήσει».

Οι μαθητές μπορούν να αξιοποιήσουν από τα παραθέματα των ιστορικών πηγών τα ακόλουθα σημεία:

Από το κείμενο Γ΄:

«Η μεγάλη έξοδος των χριστιανών από τη Μικρά Ασία είχε ξεκινήσει. [...] Οι γυναίκες και τα παιδιά χωρίστηκαν από τους άντρες τους, στριμώχτηκαν στα πλοία και διαπεραιώθηκαν στον Πειραιά ή στη Θεσσαλονίκη. Έφτασαν, καθώς σημειώνουν όλοι οι παρατηρητές, χωρίς καμία βούληση, Πέρασαν μήνες στα αυτοσχέδια προσφυγικά στρατόπεδα, όπου ζούσαν κάτω από σκηνές, στον περίβολο του ναού του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα, και σε άλλα στρατόπεδα, ενώ φιλόνητοι εθελοντές τους εφοδίαζαν με σούπα, ψωμί και κουβέρτες, ώσπου να βρουν τη θέληση να σταθούν ξανά στα πόδια τους.»

[Το απόσπασμα αναφέρεται στις συνθήκες κάτω από τις οποίες ζούσαν οι πρόσφυγες κατά το πρώτο διάστημα παραμονής τους στην Ελλάδα. Επισημαίνονται οι εθελοντικές δράσεις για την αντιμετώπιση των πρώτων αναγκών τους. Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για σχολιασμό με αφορμή τη φράση του σχολικού βιβλίου: «Στην αρχή το κράτος αντιμετώπισε με τα μέσα που διέθετε τις πρώτες στοιχειώδεις και πιεστικές ανάγκες των προσφύγων: διατροφή, προσωρινή στέγαση, ιατρική περίθαλψη. Κινητοποιήθηκαν επίσης ιδιώτες, ατομικά ή οργανωμένα. Αποφασιστική, ιδιαίτερα για την ιατρική περίθαλψη και την παροχή φαρμάκων, υπήρξε η δραστηριοποίηση στην Ελλάδα ξένων φιланθρωπικών οργανώσεων. Διενεργήθηκαν έρανοι, οργανώθηκαν πρόχειρα συσσίτια και έγινε προσπάθεια για καθημερινή διανομή ψωμιού, παροχή ρουχισμού και άλλων ειδών πρώτης ανάγκης.»]

Από το κείμενο Α΄:

«Το φθινόπωρο του 1922 όλοι οι δημόσιοι χώροι της Αθήνας και του Πειραιά είχαν «καταληφθεί» από πρόσφυγες. Κεντρικές πλατείες και δρόμοι, δημόσιες υπηρεσίες, θέατρα, ξενοδοχεία, δημόσια λουτρά, αποθήκες και υπόστεγα «στενάζαν» γιλιάδες ανθρώπους.

Τον Σεπτέμβριο του 1922, το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας εξέδωσε απόφαση σύμφωνα με την οποία επιτρεπόταν η τοποθέτηση κλινών στους διαδρόμους των ξενοδοχείων. [...]

Στις αρχές Δεκεμβρίου του 1922, σύμφωνα με ανακοίνωση του γραφείου του δημάρχου Αθηνών, περίπου 70.000 πρόσφυγες διέμεναν σε 130 πρόχειρους καταυλισμούς διάσπαρτους σε ολόκληρη την πόλη. Η δημοτική αρχή επιδόθηκε σε έναν αγώνα με το χρόνο για να καθαρίσει και να διαμορφώσει κατάλληλα χώρους στους οποίους θα μπορούσαν να διαμείνουν πρόσωρινά οι πρόσφυγες. [...]

Χαρακτηριστική της κατάστασης που αντιμετώπιζαν οι πρόσφυγες μετά την αποβίβασή τους στο λιμάνι του Πειραιά είναι η εικόνα που καταγράφεται από την Τασία Χρυσάφη-Ακερμανίδου, ένα από τα παιδιά που γεννήθηκαν πάνω στα πλοία κατά τη διάρκεια μεταφοράς των προσφύγων στην Ελλάδα. [...]

Μετά από περιπλάνηση αρκετών ημερών, η οικογένεια Ακερμανίδη βρήκε στέγη με τη βοήθεια μιας γυναίκας που έμενε στη συνοικία της Γαργαρέττας κάτω από την Ακρόπολη. Ο μοναδικός χώρος που μπορούσε να τους προσφέρει ήταν ένα κοτέτσι στην αυλή του σπιτιού της. Αφού πρώτα έσφαξε τη μοναδική κότα που είχε και ασβέστωσε καλά το χώρο, τó κοτέτσι αποτέλεσε το πρώτο «σπίτι» της οικογένειας Ακερμανίδη για έναν τουλάχιστον μήνα μετά την άφιξή της στην Αθήνα.».

Από το κείμενο Β΄:

«Πράγματι, προχωράμε και φτάνουμε στην εκκλησία. Η εκκλησία ήταν γεμάτη από κόσμο.».

[Το σύνολο του πρώτου κειμένου αναδεικνύει την ανάγκη για προσωρινή στέγηση των μικρασιατών προσφύγων. Σχετική και η φράση από την πρωτογενή μαρτυρία της Φ. Χαϊδεμένου. Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για σχολιασμό με αφορμή τη φράση του σχολικού βιβλίου: «Πλήθος ξεπρόβαλαν οι αυτοσχέδιες κατασκευές που χρησίμευαν ως προσωρινά καταλύματα (καλύβες, παράγκες, σκηνές) γύρω από τις πόλεις, σε πλατείες ή στα κενά οικόπεδα των πόλεων. Δεν έμεινε χώρος στεγασμένος που να μη χρησιμοποιήθηκε: σχολεία, εκκλησίες και τζαμιά, στρατώνες, θέατρα, δημόσια κτίρια, αποθήκες, υπόγεια.»]

Από το κείμενο Β΄:

«Μου άνοιξαν κάποιοι άνθρωποι, ενοικιαστές κι αυτοί στο ίδιο κτίριο. Τότε στην Ελλάδα η φτώχεια ήταν μεγάλη. Πέντε έξι οικογένειες νοίκιαζαν ένα σπίτι και είχαν κοινή κουζίνα. Μας καλοδέχτηκαν οι άνθρωποι κι έστειλαν να ειδοποιήσουν το θείο μου το Γιάννη. Όλοι μάς φρόντισαν και μας έβαλαν να φάμε κι εμείς τους ρωτούσαμε αν είχαν δει τους δικούς μας.»

[Το απόσπασμα αναφέρεται στις συνθήκες στέγασης των προσφύγων και στην συνύπαρξή τους πολλές φορές με τους γηγενείς στην ίδια στεγή. Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για σχολιασμό με αφορμή τη φράση του σχολικού βιβλίου: «Καταλήφθηκαν ακόμη και κατοικούμενοι χώροι, οι ένοικοι των οποίων μοιράστηκαν την κατοικία τους με τους πρόσφυγες.»]

ΘΕΜΑ Δ1:

Οι μαθητές καλούνται να αξιοποιήσουν από το σχολικό βιβλίο τα ακόλουθα σημεία:

α. **[σελ. 209 – 210]: «Η κρίση κορυφώθηκε ... απευθείας από τον Πρίγκιπα»**

Οι μαθητές μπορούν να αξιοποιήσουν από τα παραθέματα των ιστορικών πηγών τα ακόλουθα σημεία:

Από το κείμενο Α΄:

«Ο Βενιζέλος απολύθηκε από τον [Υπάτο Αρμοστή] Γεώργιο και μέσα από απανωτά δημοσιεύματα στην εφημερίδα Κήρυξ των Χανίων εξήγησε τη στάση του και απάντησε στα αθηναϊκά δημοσιεύματα που τον κατηγορούσαν. [...] Στο προσωπικό του σημειωματάριο ο Βενιζέλος αναφέρεται στους λόγους της απόλυσής του από τον πρίγκιπα, θεωρώντας την ως μία πράξη επίρριψης ευθυνών στο πρόσωπό του από τον Αρμοστή, λόγω της αναποτελεσματικότητας του τελευταίου και σε μία προσπάθεια να δικαιολογήσει τη στασιμότητα και το αδιέξοδο στο οποίο είχε φτάσει το Κρητικό Ζήτημα. Χαρακτηριστικά ανέφερε: «[...] Ο πρίγκηψ εξεμάνη ακολούθως εναντίον μου, διότι περιέπιπτεν από αποτυχίας εις αποτυχίαν [...] και έπρεπε να ευρεθή ο αποδιοπομπαίος τράγος [...]».

[Το σύνολο του πρώτου κειμένου αναφέρεται στην αντίδραση του Βενιζέλου στην απόλυσή του από τον Πρίγκιπα Γεώργιο καθώς και στην ερμηνεία που ο ίδιος έδινε για το γεγονός αυτό. Οι πληροφορίες προέρχονται από το προσωπικό σημειωματάριο του Βενιζέλου και φανερώνουν την οπτική του για τα γεγονότα. Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για σχολιασμό με αφορμή τη φράση του σχολικού

βιβλίου: «*Η κρίση κορυφώθηκε στις 18 Μαρτίου 1901, όταν ο Γεώργιος απέλυσε τον Βενιζέλο από το αξίωμα του υπουργού. Για να υποστηρίξει τις απόψεις του στο εθνικό ζήτημα της Κρήτης, ο Βενιζέλος δημοσίευσε στην εφημερίδα «Κήρυξ» των Χανίων, που ο ίδιος εξέδιδε, πέντε πολύκροτα άρθρα, με το χαρακτηριστικό τίτλο ‘Γεννηθήτω φως’»]*

Από το κείμενο Β΄:

- **«Η άρνηση του πρίγκιπα Γεωργίου να αποδεχθεί οποιοδήποτε διάλογο με την αντιπολιτευτική μερίδα και η συστηματική υπονόμευση κάθε συμβιβαστικής πρωτοβουλίας έθεσε σε δοκιμασία την εσωτερική ενότητα του κρητικού λαού.».**

[*Το απόσπασμα αναφέρεται στην αδιάλλακτη στάση του πρίγκιπα Γεωργίου απέναντι στις αντιπολιτευτικές φωνές, η οποία αντανακλάται και στον τρόπο με τον οποίο αντέδρασε στις αιτιάσεις του Βενιζέλου. Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για σχολιασμό με αφορμή τη φράση του σχολικού βιβλίου: «Ο Γεώργιος ακολούθησε πολιτική αδιαλλαξίας και προχώρησε σε μέτρα περισσότερο αυταρχικά, με την απαγόρευση της ελευθεροτυπίας και με διώξεις και φυλακίσεις διακεκριμένων μελών της κρητικής αντιπολίτευσης»]*

- **«Η αδυναμία της [Αρμοστείας] να προωθήσει το ενωτικό αίτημα προς τη λύση του, διεύρυνε με την πάροδο του χρόνου τις αντιδράσεις και ενίσχυσε την αντιπολιτευτική κίνηση. Ο Βενιζέλος, πολιτικά απομονωμένος μετά την απόλυση και εγκατάλειψη του προγράμματος του, τον Απρίλιο του 1901, εξέφρασε πρώτος την αντιπολιτευτική αντίδραση και πέτυχε να συσπειρώσει κάτω από το πρόγραμμά του το σύνολο των αντιπολιτευτικών δυνάμεων.».**

[*Το απόσπασμα αναφέρεται στις αντιδράσεις που προκλήθηκαν εξαιτίας της αδυναμίας προώθησης της ένωσης από την πλευρά της Αρμοστείας. Η αντιπολιτευτικές κινήσεις είναι πλέον οργανωμένες και έχουν ως αφετηρία και κέντρο τους τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για σχολιασμό με αφορμή τη φράση του σχολικού βιβλίου: «Κάτω από τις συνθήκες αυτές, τα πολιτικά πράγματα στην Κρήτη οδηγήθηκαν σε πλήρες αδιέξοδο και όλες οι προσπάθειες συνδιαλλαγής των αντίπαλων πολιτικών μερίδων ναυάγησαν. Γύρω από τον Βενιζέλο συνασπίστηκαν όσοι ήταν δυσαρεστημένοι από την αυταρχική πολιτική του Πρίγκιπα και σχηματίστηκε μια ισχυρότατη «Ηνωμένη Αντιπολίτευσις». Έμπιστοι συνεργάτες του Βενιζέλου ήταν ο Κ. Φούμης και ο Κ. Μάνος. Οι τρεις αυτοί αποτέλεσαν μια τριανδρία, που δεν δίστασε να προχωρήσει σε δυναμική αναμέτρηση με τον Πρίγκιπα.»]*

β. **[σελ. 210]:** «*Η αντιπολίτευση αποφάσισε ... το προμήνυμα της Επανάστασης του Θερίσου*»

Οι μαθητές μπορούν να αξιοποιήσουν από τα παραθέματα των ιστορικών πηγών τα ακόλουθα σημεία:

Από το **κείμενο Γ΄**:

«Οι υπογεγραμμένοι, αποτελούντες την ηνωμένην εν Κρήτη αντιπολίτευσιν, συνελθόντες εν Χανίοις τη 26η Φεβρουαρίου 1905, αποσκοπούντες εις την εκπλήρωσιν του Εθνικού Προγράμματος, αποφασίζομεν: α) Πρώτον και κύριον μέλημα ημών έστω η επίτευξις του από αιώνων επιδιωκομένου σκοπού της ενώσεως της Κρήτης μετά της ελευθέρας Ελλάδος. β) Αδυνάτου αποβαίνοντος του σκοπού τούτου, θέλομεν επιδιώξει την πολιτικήν προσέγγισιν της πατρίδος προς την ελευθέραν Ελλάδα, μεταβαλλομένης από διεθνούς απόψεως της σημερινής καταστάσεως. γ) Μη εκπληρουμένοι μηδέ του σκοπού τούτου θέλομεν επιδιώξει την αναθεώρησιν του ημετέρου συντάγματος κατά το πρότυπον του ελληνικού, όπως απαλλαγή ο τόπος του δεσποτισμού. Του προγράμματος τούτου την πραγμάτωσιν θέλομεν επιδιώξει και δι' ενόπλων λαϊκών συναθροίσεων. Εν ταις ενεργείαις ημών δεν θέλομεν επιδιώξει προσωπικήν μεταβολήν, αλλ' επελθούσης τολαύτης θέλομεν αποκρούσει παντί σθένει και διά των όπλων έτι πάντα μη Έλληνα κυβερνήτην».

[Η Προκήρυξις της κρητικής αντιπολίτευσης παρουσιάζει τα αιτήματα που αυτή εξέφραζε και απηχεί την πολιτική «βαθμιαίων κατακτήσεων» του Ελευθερίου Βενιζέλου. Οι αντιπολιτευόμενοι ζητούν από τον πρίγκιπα την ικανοποίηση του αιτήματος της Ένωσης. Εφόσον, όπως αναφέρουν, αυτό δεν καταστεί εφικτό, απαιτούν πολιτική ένωσι με την Ελλάδα και μεταβολή του διεθνούς καθεστώτος στην Κρήτη. Το τελικό - πραγματικό - αίτημα, που ανταποκρίνεται και στις ανάγκες της δεδομένης συγκυρίας, είναι η συνταγματική μεταβολή, γεγονός που σημαίνει την κατάργησι της αρμοστείας και την απομάκρυνση του ύπατου Αρμοστή. Η αντιπολίτευσι διαβεβαιώνει ότι θα διεκδικήσει την ικανοποίηση των αιτημάτων της και με τη χρήση των όπλων, ενώ αποκλείει την παρουσία κάθε αρμοστή που δεν θα είναι Έλληνας. Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για σχολιασμό με αφορμή τη φράσι του σχολικού βιβλίου: «Η κατάστασι εκτραχόνθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 1905, όταν η τριανδρία της αντιπολίτευσης και 15 άλλοι επιφανείς πολιτευτές συνέταξαν και υπέγραψαν προκήρυξι, με την οποία ζητούσαν μεταβολή του συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας.»]